

Zondag 2 oktober 2016, 10.30 uur, Pauluskerk

lezing Oude Testament: Leviticus 19: 1 en 2, 9 - 18

lezing Nieuwe Testament: Marcus 12: 28 - 34

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

Waartoe ben ik op aarde ? Daarover vanmorgen. Waartoe ben ik op aarde ? Met die vraag begon vroeger de catechismus van de rooms-katholieke kerk. En in protestantse kring kende men in het eerste deel van de Heidelberger Catechismus - die ik helemaal uit mijn hoofd diende te leren - iets dergelijks. Het antwoord op de vraag luidde: "Wij zijn op aarde om God te dienen en daardoor hier en in het hiernamaals gelukkig te zijn". Wáartoe ben ik op aarde ? Het lijkt mij een vraag van belang voor ons allemaal. Ook voor de groeiende groep mensen in dit land in de marge, steeds meer armen, steeds meer mensen met schulden, steeds grotere verschillen tussen rijk en arm, als het gaat om inkomen, maar vooral om vermogen. Dwars door en vaak achter de concrete zorgen om geld of huisvesting of de verblijfsvergunning in de Pauluskerk heen klinkt, als je goed luistert, vaak die vraag. Waartoe ben ik eigenlijk nog op aarde ? Waartoe, dat is een vraag, die een zin, een doel, een richting, de mogelijkheid ook van vervulling van jullie en mijn leven veronderstelt. En tegelijk ook een vraag, die ervan uit gaat, dat een antwoord op dat waartoe verder reikt dan het vervullen van mijn fysieke en emotionele behoeftes aan voedsel, drinken, contact, rust, stilte of seksualiteit, hoe belangrijk die op zichzelf voor ons mensen ook zijn. De vraag gaat ervan uit, dat er een zin in het leven van ons mensen is die dieper ligt: in een meer geestelijke sfeer, in idealen, bijvoorbeeld, of in verder weg liggende doelen of in God. Heel veel mensen vandaag de dag zijn op zoek naar een persoonlijk antwoord op die vraag: waartoe ? Moe geworden of uitgekeken als zij zijn op de antwoorden die ons in de wereld van vandaag vaak worden gegeven. Het antwoord van de wereld van de reclame bijvoorbeeld: wees jong, spannend, ondernemend, assertief, dynamisch, zie er uit als een jonge god - whatever that may be - en dan zul je gelukkig zijn ! Maar ja, wat doe je als je de veertig of vijftig bent gepasseerd en al die goddelijkheid begint toch wat vervallen menselijke trekken te vertonen, alle huidsmeerpasta's en hair-conditioners ten spijt ? Of een ander antwoord van vandaag: het is uit met de grote verhalen, die probeerden zin en structuur aan ons bestaan te geven. Zoek het zelf uit. Geloof in je eigen kracht en mogelijkheden, ontplooi je zelf. Geef zelf een zin aan je bestaan ! Maar ja, wat als je dat nou niet lukt of als je, ondanks alle zelfontplooiing,

toch denkt: ja, oké, maar wat is daar nou de zin van ? Eén van de meest opvallende tendensen van onze tijd vind ik deze. Naarmate wij minder zicht krijgen op de dieperliggende zin en het doel en de richting van ons bestaan, gaan de eisen die wij mensen aan elkaar stellen almaar omhoog. Er zijn nogal wat mensen - moralisten, dominees, dat soort -, die klagen, dat er in onze tijd sprake is van normvervaging of normverval. En in sommige opzichten hebben ze gelijk, denk ik. Maar in menig opzicht ligt de situatie anders. Onze normen gaat vaak juist omhoog. Ik denk aan de eisen, die wij zo langzamerhand aan elkaar zijn gaan stellen, aan jezelf, in het huwelijk of in je relatie of in het gezin, maar ook in je werk, in het bedrijfsleven of binnen de overheid. Huwelijks- of andere partners verwachten vandaag veel meer van elkaar dan laten we zeggen vijftig jaar geleden. Je man of je vrouw of je partner, ze moeten het liefst aan allerlei eisen voldoen: sociaal vaardig zijn, aantrekkelijk, inspirerend, zelfstandig, buitenshuis roken of liever helemaal niet, een goed inkomen hebben en een goede opvoeder zijn van de kinderen. Maar ja, wie kan nou aan al die eisen voldoen ? Ik niet, in ieder geval. En ook de kinderen en de jongeren moeten vaak van alles kunnen, ook al op jonge leeftijd: goed zijn op school, in talen, maar ook in wis- en natuurkunde, maar ook in muziek en ook in sport en ook in sociale vaardigheden. Affijn, hier staat in ieder geval iemand die nooit zo'n perfect mens is geworden, in ieder geval niet in de wis- en natuurkunde. Aan dat alles moest ik denken bij het lezen van de teksten van vanmorgen, die volgens mij beiden - elk vanuit een andere invalshoek - gaan over de vraag van daarnet: waartoe ben ik op aarde ? De tekst uit Leviticus, die begint met: "Wees heilig, want ik de Heer, jullie God, ben heilig". Wees heilig, dat is één antwoord op de vraag naar het waartoe. Of de tekst uit Marcus, waar de schriftgeleerde aan Jezus vraagt: "Wat is van alle geboden het belangrijkste gebod ?" en die als antwoord krijgt: "Heb de Heer, je God, lief en de naaste als jezelf". Dat is een tweede antwoord op de vraag. Maar wat moet je nou met zulke antwoorden ? Wat betekenen ze eigenlijk ? En wat betekenen ze dan vervolgens voor uw en mijn doen en laten, hier en nu ?

"Wat is van alle geboden het belangrijkste gebod ?" Dat was een zeer actuele vraag, die bij veel mensen in Jezus' tijd leefde. Het jodendom van toen meende in de Thora in totaal maar liefst 613 leefregels te kunnen vinden, om precies te zijn: 248 geboden en 365 verboden. En dus kwam steeds meer de vraag op hoe een mens te midden van dat hele woud aan regels nog iets van bomen kon onderscheiden. In die zin is de vraag van de schriftgeleerde aan Jezus serieus bedoeld en helemaal niet vreemd. En Jezus gaat er ook serieus op in. Dat is één. Maar op de achtergrond speelt nog een andere vraag. En dat is

een vraag die dieper gaat. In essentie is het precies de vraag waarover we het vanmorgen hebben: waartoe ben ik op aarde ? Over het formele antwoord op die vraag waren Jezus en de Farizeeën en schriftgeleerden het wel eens. Jezus citeert letterlijk de Thora. Eerst een tekst uit Deuteronomium 6: "Hoor, Israël ! De Heer, onze God, de Heer is Een; heb de Heer, je God, lief met heel je hart en met heel je ziel en met heel je verstand en met heel je kracht". En dan uit Leviticus 19, de tekst die we daarnet hoorden: "Heb je naaste lief als jezelf". De schriftgeleerde beaamt volledig wat Jezus daar zegt, want hij reageert met: "Inderdaad, Meester, wat u zegt, is waar". En hij herhaalt vervolgens wat Jezus heeft gezegd, bijna letterlijk. Maar dan gebeurt er iets vreemds. Aan het eind van zijn antwoord zegt de schriftgeleerde: "en onze naaste liefhebben als onszelf betekent veel meer dan alle brandoffers en andere offers". En als hij dat gezegd heeft, reageert Jezus met: "U bent niet ver van het Koninkrijk van God". En het is als zo vaak: je hebt de neiging om erover heen te lezen. Maar achter die twee zinnestjes gaat een hele wereld schuil. En zit ook het verschil tussen wat Jezus ziet als het antwoord op de vraag: waartoe ben ik op aarde ?, en het antwoord dat de Farizeeën en de schriftgeleerden daarop meestal gaven.

Hoe zit dat ? Van de Farizeeën en schriftgeleerden is in de loop der tijden vaak een soort karikatuur gemaakt. Deftige, vrome lieden gewikkeld in spitsvondige theologische discussies met Jezus, die ze nooit winnen en bovendien mensen die wat ze van een ander vragen zelf niet in praktijk brengen. Huichelaars. Dat beeld van de Farizeeën is in zijn algemeenheid niet juist. Farizeeën waren wel degelijk vrome mannen die net als Jezus wilden leven midden tussen de gewone mensen en die zich werkelijk inzetten voor een religieus hervormingsprogramma met twee hoofdpunten. Zij wilden, dat Gods Thora weer onvoorwaardelijk serieus werd genomen. Door henzelf, maar liefst ook door alle andere mensen van het volk. Israël moest immers een heilig volk zijn. Maar dan moesten de mensen in hun dagelijks leven en werken ook houvast hebben. Weten wat ze, volgens de Thora, wel en niet mochten doen. En dus gaven de Farizeeën dat houvast. Ze legden de Thora steeds weer opnieuw uit om hem aan te passen aan de eisen van de tijd. Maar dat leidde op den duur tot een eindeloze hoeveelheid regels. En dus verkeerde die, op zichzelf goed bedoelde poging, steeds meer in zijn tegendeel. Want de meeste mensen konden het allemaal niet meer volgen, zoveel regels. En wat erger was: ze konden het niet meer volhouden. Leven volgens de Thora werd iets ondoenlijks. Welk normaal mens was nog in staat om al die regels en regeltjes nauwgezet in praktijk te brengen ? En zo was het antwoord van de Farizeeën op de vraag: waartoe ben ik op aarde ? steeds meer geworden:

jij bent hier op aarde om aan de hoogste religieuze en morele normen te voldoen. Jij bent hier op aarde om een perfect mens te worden, moreel en religieus. De Thora volgen, godsdienst, je geloof, werd dus geleidelijk aan iets lood- en loodzwaars, voor de meeste mensen niet meer te doen. Offers en nog eens offers brengen, dat betekende godsdienst voor veel mensen in de praktijk. En tegelijk het voortdurende gevoel, dat je het allemaal toch niet haalde, dat je voortdurend tekort schoot. Hoe vaak heb ik in het verleden ook mijn eigen godsdienst niet zo ervaren. Hetzelfde geldt voor schrijvers als Jan Wolkers en Jan Siebelink: je schoot altijd tekort. Net zoals in sommige relaties of huwelijken en in sommige ouder-kind-relaties van nu: je moet zo perfect zijn, dat je steeds het gevoel krijgt: ik doe mijn best, maar ik schiet tekort. Dàt, die hele wereld van compleet scheefgegroeide godsdienst en relaties, zit achter dat kleine zinnetje van de schriftgeleerde: "je naaste liefhebben betekent veel meer dan alle brandoffers en andere offers".

"U bent niet ver van het Koninkrijk van God". In dat ene zinnetje zit Jezus` hele antwoord op de vraag: waartoe ben ik op aarde ? Jezus zegt dus niet: "U bent niet ver van de Thora". Dat zou je eigenlijk verwachten. Maar Jezus heeft een andere kijk op wat belangrijk is voor ons mensen, totaal anders dan de Farizeeën van toen en al die mensen van nu, die geloven in perfecte, foutloze mensen en overheden en bedrijven. Een aantal politieke partijen bijvoorbeeld heeft ook dat soort perfectie-gedachten. Als je Nederland nou maar afsluit voor elke invloed van buitenaf, dan zijn we weer onder elkaar en is elk probleem opgelost. Alsof er niet van alles met de Nederlanders zelf mis is. Als je nou maar zorgt, dat iedereen zich perfect aan de regels houdt, dan voorkomen we elk ongeluk en elke brand en elke ontploffing, zoals destijds bij Volendam en Enschede. Alsof wij mensen geen mensen zijn en dus van alles nog wat fout doen, altijd weer. Voor Jezus tellen in de allereerste plaats menselijke relaties en niet menselijke prestaties. De sleutel voor die kijk zit hem in dat zinnetje, dat hij al van oudsher had geleerd, maar totaal anders was gaan uitleggen dan zijn traditie: "Heb je naaste lief als jezelf". Voor Jezus betekent dat: "heb je naaste lief, want die is een mens als jij, even groot en even nietig, even goed en even niet-goed. Dàar begint voor Jezus het antwoord op de vraag: waartoe ben ik op aarde ? Die uitleg van dat oeroude gebod uit Leviticus 19 maakt Jezus tot het hart van zijn godsdienst en van zijn leven. Er is een prachtig verhaal over rabbi Hillel, waarschijnlijk erbij toen Jezus als twaalfjarig jongetje naar de tempel kwam. "In die dagen kwamen twee mannen bij rabbi Hillel. Zij zeiden: "Rabbi, wij leren, dat er twee goden zijn met één en dezelfde naam. De ene is genadig en zegt ons lief te hebben. Hij wordt de Heer genoemd.

De ander is wreed en belust op bloed en straf van niet-perfecte mensen, maar hij wordt ook de Heer genoemd. Heeft de Genadige soms een dubbelganger die mensen almaar tot offers dwingt ?" Na hun woorden viel een diepe stilte die duurde en duurde. Toen sprak rabbi Hillel: "Hoor Israël. De Heer, onze God, de Heer is één. Heb Hem lief die tot jou spreekt. Heb je naaste lief die is als jij. Dat is het hart van de Thora, die de Heer ons door Mozes heeft gegeven. Alle overige woorden zijn uitleg. Ga heen en leer". Zij gingen heen, die twee. Maar de volgende dag stonden zij opnieuw voor het aangezicht van rabbi Hillel en zeiden: "Wij hebben gehoord wat u gezegd hebt, maar wij weten niet wat wij ermee aan moeten". En weer viel een diepe stilte. Toen sprak rabbi Hillel: "Hoor jij en jij: wat jou zelf tegenstaat, doe dat je naaste niet aan, en oordeel niet over hem of haar, totdat je in zijn plaats gekomen bent, totdat je werkelijk in zijn of haar schoenen staat. Dat is het grote gebod van de Thora. Van deze liefde hangt de hele wereld af".

Lieve mensen, "wat jou zelf tegenstaat, doe dat je naaste niet aan", dat is wat Jezus is gaan zien als de kern van zijn godsdienst. Het gaat om de relatie, niet om de prestatie. Het is een grote oproep aan ons allemaal ! Mensen, die bij het antwoord op de vraag: waartoe ben ik op aarde ?, niet allereerst denken aan menselijke perfectie, moreel of godsdienstig of qua ras of nationaliteit - Nederland weer voor de Nederlanders ! - of in welke zin dan ook. Een oproep om in dit verwarde en verscheurde land mensen te worden, die als de zin van hun bestaan hebben begrepen en doen: "heb je naaste lief, want hij of zij is net als jij". En ik ben ervan overtuigd: waar wij dat doen, waar wij de naasten, dat wil zeggen: de mensen om ons heen, en dan alle mensen, hier in Rotterdam of waar dan ook, vanuit die gezindheid tegemoet treden, dat wij weerstand soms, maar ook veel liefde zullen ontvangen. En dat wij in en achter die liefde van de mensen de liefde zullen ontdekken van Diegene die ons mensen heeft gemaakt en gewild en bedoeld. Niet voor perfectie. Want dat redden wij niet. Maar voor dat wat wij mensen wel kunnen, zonder dat wij daaronder gebukt gaan: God liefhebben en de naaste, want die is net als jij. Ik hoop zo, dat de mensen in dit land, dat inzien, dat wij, dat ikzelf inzie, dat wij daartoe op aarde zijn. En nergens anders toe. Amen.

D.J. Couvée, Rotterdam, 2 oktober 2016